

Malá zahradní vrátka se za Jeanem, který se třikrát vrátil, aby řekl matce „Dobrou noc,“ což nevzbudilo právě dobrý dojem, pomalu zavřela. „Je trochu smutný, doktore,“ řekla vlídně paní Santeuilová, obracejíc se na doktora Surlanda, aby syna omluvila. „Dnes poprvé jsem mu nepřišla popřát dobrou noc do jeho pokoje, a to ho velmi rozrušilo. Je tak citlivý.“ – „My říkáme, že je nervózní,“ odpověděl lékař s úsměvem, jako kdyby řekl nějaký vtíp. „Jeho vzezření tomu ostatně napovídá. Pan Morfeu je j určitě léčí studenou vodou.“ – „Studenou vodou?“ divila se paní Santeuilová. „Ale ne, pan Morfeu nám doporučil, abychom mu dávali výhradně teplou vodu.“ – „Teplou?“ smál se pan Surlande. „To je tedy opravdu dost zvláštní. Pan Morfeu je ovšem vynikající učenec, pro syna jste si nemohli vybrat lepšího lékaře... Ale doufám, že jste nešla synovi popřát dobrou noc kvůli mně, paní,“ řekl doktor mile. – „Ale kdepak,“ zvolala paní Santeuilová, „nechceme jen, aby se choval jako holčička. Jeho špatné zdraví nás vedlo velmi dlouho k úlevám, které by mu později život znesnadnilo, chceme ho s manželem vychovávat tak, aby se z něho stal muž.“ – „Co z něj chcete mít?“ zeptal se doktor. – „Vždyť je mu teprve sedm let, doktore. Ale přece jen máme o jeho budoucnosti přesnou představu. Ne, že bychom se chtěli nějak stavět proti synovým touhám, bude vždy svobodný, pokud se rozhodne pro skutečnou kariéru, jako je práce soudce, advokáta, nebo bude-li se chtít zabývat diplomacií.“ – „Já se však domníval, že má velké nadání k hudbě a poezii,“ pravil doktor. – „Doktore, všichni rodiče si myslí, že mají záračné děti,“ opáčila energicky paní Santeuilová. „Vychovávají je k tomu, aby měli ruce v klíně a mysleli si o sobě, že jsou zneuznaní géniové, vždyť ten malý kousek, který způsobil rodině takovou slast a udivil tak profesora, nebyl hrán pro veřejnost a nezaplátili ho nakladatelé. Takový Mozart nebo Beethoven, to je prosím kariéra. A já si nepřejí,“ dodala rozhodně paní Santeuilová, „aby se z mého syna stal geniální umělec. Vzhledem k jeho inteligenci a známostem jeho otce bych ráda viděla, kdyby se jednou dostal na nějaké velvyslanectví nebo do vysokého úřadu, prostě na důležitá, dobře placená a vážená místa. A přitom se v něm pokouším vzbudit zájem o poezii.“ – „O medicíně neuvvažujete?“ zeptal se profesor. – „Doktore, to ne. Je to sice úžasné, když si člověk udělá takové jméno jako vy,“ řekla plaše a přitom nadšeně, „ale...“ – „Je to tvrdá práce,“ pravil doktor s pohledem upřeným do minulosti. „A on spí tamhle?“ dodal a namířil prst k prvnímu patru temného domu, kde svítilo jediné okno. – „Ano, tam.“

Chvilu, kdy si měl jít lehnout, byla pro Jeana opravdu tragická, a nejasná hrůza z ní byla ještě krutější. Už když se smrákalo a ještě předtím, než mu přinesli lampu, měl pocit, že ho všichni opustili, měl v těchto chvílích sto chutí zavěsit se na světlo, zabránit mu, aby zhaslo a odvléci je s sebou do lůna smrti. Mohl jít ale do kuchyně promluvit si s matkou a tím se zbavit této nedefinovatelné a hluboké úzkosti. Brzy přinesli objemnou lampu, jež vydávala posilující světlo, jímž zaplavila jeho stůl i srdce velikým blahem a stejně tak velkou přívětivostí. Když měl jít ale [spát], nepomohlo mu světlo ani žádná činnost. Měl se se všemi rozloučit, opustit je všechny na celou noc, nemohl si už povídat s matkou, i když ho přemáhal smutek, ani si kleknout z pocitu strašné osamělosti, zhasnout všechno kromě smutné svíce, už se ani nepohnout, aby snáze usnul, ležet tam jako opuštěná, němá, nehybná a slepá kořist v zajetí nevýslovného a strašného utrpení, které poznenáhlu rostlo, až bylo velké jako osamělost, ticho a noc. Ale tento večer se svlékl a zavolal matku, aby ho přišla políbit. Ten polibek byl viatikum, očekávaný tak horečně, že se Jean při svlékání snažil na nic nemyslet, aby rychle překonal okamžik, který jej od toho odděloval, jako sladký koláč, jež Řekové přivazovali jako ofěru na krk snoubenky nebo zesnulému příteli do hrobu, aby prošel bez děsu podzemní cestou a úspěšně prošel pochmurným královstvím. Jean se dlouze dotýkal jemných matčiných tváří, než na jeho horečnaté čelo vtiskla polibek svěží jako oblak, který pronikl jeho hořící a jemnou kůží mezi světlými

třásněmi a uklidnil jeho dušičku. Pak usnul. Ten polibek v posteli, to byl horečně a netrpělivě očekávaný dar, jehož čarovná moc uklidňovala jako kouzlo, jako olej na moři, jeho tlukoucí srdce. Matčin pohyb, při kterém se k němu sklonila, aby ho políbila, okamžitě zahnal jeho neklid a nespavost. To mu vždy chybělo a od nynějška mu to bude každý večer chybět. Navzdory zámutku vyvinul Jean poctivé úsilí, aby usnul. Zhasl světlo, jak si povšiml doktor v zahradě. Snažil se v té chvíli na nic nemyslet, aby usnul, a říkal si, že jeho matka se chová opravdu necitelně, když ho nechá takhle trpět. Představoval si, jak teď hovoří s doktorem a s jeho otcem, a tato představa činila jeho vynucenou nehybnost ještě nesnesitelnější. Napadlo ho, že by ji mohl zavolat, ale tuto myšlenku vzápětí vystřídala strach, že mu to bude mít za zlé a několik dní se pak na něj bude zlobit. Aby její syn přestal podléhat nervozitě, snažila se ho paní Santeuilová přesvědčit, aby se za ni hanbil a aby ji považoval za poklesek. V tomto ohledu na něj byla přísná, ale opravdu jen v tomto bodě. A on, příliš mladý, než aby rozlišoval tělesné a duchovní, svobodu a nutnost, cítil se nejasně odpovědný za své rozrušení, zármutek a neutišitelný pláč.

Budíž nám však dovoleno konstatovat, že Jean se mýlil méně než ironizující doktor, když bral tyto smutky vážně. Tyto dětské hodiny zvučely nárazy na samotný kov jeho srdce a vydávaný zvuk mohl být ještě hlubší, když mu srdce ztvrdlo, mohl i naprasknout, ale zůstával vždy jeho. V dalším vyprávění se již nebudeme věnovat Jeanovu nepokoji před usnutím. Jeho život nás odvede dál, jako se posune on sám, a člověk nemůže bohužel prožít své dětství dvakrát. Čtenář by se však neměl domnívat, že se v tomto, natolik mimořádném ohledu, Jean zcela změnil. Zvyk, jediný ze starověkých hybatelů světa, silnější než utrpení, mohl v Jeanovi poznenáhlu přemoci krutou úzkost, již, jak jste viděli, trpěl, a to každý večer po celou dobu svého dětství. V mládí, ale i v dospělosti, pokaždé, kdy nějaká okolnost přerušila anestetizující účinky zvyku, pokaždé, kdy se chvíle ulehnutí významněji uspíšila či zpozdila, kdy mu překvapivě světlo nebo zvuk zabránily v tom, aby usnul, cítil, že se uníť, nejasně jako známá tvář, kterou nadlouho ztratil z dohledu, probouzí neklid starý jako on sám.

Kruté a plodné boje, jež Jean od svého dětství sváděl sám se sebou, přestaly v den, kdy nervozita, proti níž se snažil bojovat, mu byla prezentována jako sice politováníhodná, ale již ne jím zaviněná, a místo aby dělal všechno proto, aby se tohoto prohřešku zbavil, bylo ze všeho nejdůležitější chorobu léčit. Jeho vůle byla tehdy hodně slabá. Musel pak vyvinout dlouhé a vytrvalé úsilí, aby mohla zaútočit na nervy, které se stále hrozivě tyčily proti ní, a jak se o ně rozbíjela, byla stále silnější a krásnější, jako moře proti útesům.

A poslední důvod, proč máme brát stejně vážně jako Jean tyto dětské zámutky, spočívá v tom, že navzdory lékařovým a otcovým úsměvům nezažil nikdy krutější pocit. Později, kdy ho přepadal smutek, mu zájmy, zaměstnání, myšlenky, vzpomínky stanovily jakési měřítko, jímž, měl-li ovšem sílu, aby je použil, mohl uniknout z jedné úvahy k druhé nebo od jednoho stvoření k druhému, do pole naděje a století, jimiž může mysl cválat jako odvázaný hřebec. Ale jeho dětství se uboze zmitalo na dně studny smutku, nic mu tenkrát nepomohlo se z ní dostat a neosvítit ho ani náznak myšlenky na to, jaká je příčina tohoto zámutku. Ostatně i později se dobral jen druhotných příčin, protože ta hlavní mu připadala tak neoddelitelná od něj samotného, že zahrnout smutek znamenalo zahrnout i sama sebe. Pokaždé, když se do sebe po více či méně dlouhé nepřítomnosti vracel, spatřil hned na prahu svou úzkostnou tvář z dřívějška. To se v něm vždycky objevila radost, která se o jeho srdce dělila se smutkem, a ta na něj měla hodně práva, poněvadž byla jeho, upřímná a poněkud neklidná jako slunce, které se na chvíli usměje na rozbouřené moře nebo na řeku... Ale tenkrát se ještě nezrodila. Tenkrát vládl nad ponurým dětstvím jenom smutek.

Myšlenky

Tak jako moje fyzické tělo, i moje knihy ovšem nakonec jednoho dne zemřou. Ale s umíráním je třeba se smířit. Člověk se vyrovná s myšlenkou, že on sám za deset let už nebude, a vyrovná se i s tím, že za sto let už nebudou jeho knihy. Věčné trvání není dílům přislíbeno o nic víc než lidem.

Možný příchod nějakého nového já, které by se mělo vlastně označovat jiným jménem, než já předchozí, mě vždycky děsival kvůli té lhostejnosti vůči všemu, co jsem ještě miloval.

Pouto mezi nějakou bytostí a námi existuje jen v našem myšlení. Paměť je oslabuje a tím i uvolňuje a navzdory iluzi, kterou bychom se chtěli nechat ošálit a kterou z lásky, z přátelství, ze zdvořilosti, ze sebeúcty nebo z pocitu povinnosti hledíme ošálit druhé, žijeme osamoceni. Člověk je bytost, která nemůže vyjít ze sebe, která zná druhé jen v sobě, a když říká opak, lže.

Jak má člověk nabrat odvahu k životu, jak může vůbec udělat jakýkoli pohyb, aby se ubránil před smrtí, když žije ve světě, kde láska je vyvolávána jen lží a spočívá pouze v tom, že potřebujeme, aby naše utrpení bylo ukonejšeno právě bytostí, jež způsobila, že trpíme? Aby se člověk vymanil ze sklíčenosti, kterou pociťuje, když odhalí tuto lež a tento rozpor, nezbyvá než uchýlit se k onomu truchlivému prostředku, že se pokoušíme na tu, která nám klade odpor a která nám lže, zapůsobit proti její vůli pomocí bytostí, které jsou, jak cítíme, do jejího života zapojeny víc než my, že i my sami používáme lži a vyvoláváme v sobě nenávisť. Ale utrpení takové lásky patří k těm bolestem, které, podobně jako v nemocném, vyvolávají nepřekonatelné nutkání hledat iluzorní úlevu ve změně polohy.

Dnové četby

Zádný den svého dětství jsme snad neprožívali tak zplna, jako dny domněle neprožitě, dny strávené s oblíbenou knihou. Všechno, čím druzí vyplňovali, jak se zdálo, čas těchto dnů a čemu jsme unikali, jako vulgární zavadě, rušící naši božskou potěchu, byli bychom mohli při četbě vnímati leda jako dotěravost: přišel-li některý přítel tě vyzvat k hře, právě když jsi četl nejzajímavější místo, donutila-li tě včela nebo sluneční paprsek vzhlednouti od stránky nebo si předsednouti někam jinam, měl-lis ochutnat to, co ti přinesli k snědku, ale co, tebou nepovšimnuto, vychladlo nebo okoralo vedle tebe na lavici, zatím co slunce ochabovalo na blankytném nebi, bylo-li nutno vrátit se kvůli obědu, za něhož myslíš jenom na okamžik, kdy budeš moci dokončit přerušenu kapitolu. Četba z dob dětství vyryla naopak v nás tak lahodnou vzpomínku (a mnohem vzácnější podle našeho dnešního soudu než obsah tehdejší zbožňované četby), že probíráme-li se ještě dneska knihami z dětství, jako bychom přímo uchovali kalendáře uplynulých dnů s nadějí, že spatříme jednou na jejich stránkách odlesky domovů a rybníků, které již neexistují.

Kdo by si nevzpomínal, jako já, na tuto četbu v času prázdných chvil, ukrádanou postupně a potají ve všech hodinách denních, jež byly dosti klidné a nerušené, aby mohly býti knize přístřeším. Ráno po návratu z parku, když všichni odešli na procházku, vklouzl jsem do jídelny, kam až do hodiny snídaně, dosud velmi vzdálené, nikdo nevcházel kromě staré a poměrně mlčelivé Blaženy a kde byly velmi uctivými druhy mé četby jenom pestré nástěnné talíře, kalendář s právě utrženým listem včerejšího data, hodiny a krb, které hovoří nečekající na odpověď a jejichž tichá řeč beze slov nevyhlubuje jako lidská slova propast mezi slovy čtenými. Uvelebil jsem se vedle ohýnku z drobných polen, o němž strýc, časně ráno zahradničící, říkával: „To neuškodí. Malé ohniště je docela příjemné; věřte mi, že bylo o šesté pořádně chladno v zelinářské zahrádce. A pak že máme za týden velikonoce!“ Do snídaně, která bohužel nadobro přerušovala mou četbu, zbývaly ještě dvě hodiny. Občas jste zaslechli lomoz pumpy a vytékající vody, i bylo vám zvednouti k ní oči a dívat se na ni zavřeným oknem, stála nedaleko jediné zahradní cesty, půlměsíčně vroubíci dlaždicemi a majolikou záhony macček, které jako by kdosi byl natrhal na příliš krásném nebi, na tomto nebi mnohobarevném a jakoby zrcadleném kostelním oknem, které vídal někdy mezi střechami vesnických chalup, na truchlivém nebi, objevujícím se před bouřemi nebo po nich, když se připozdívá a den končí. Na neštěstí přicházela kuchařka dlouho před snídaní prostřítí na stůl; kdyby to byla dělala aspoň bez řečí! Domnívala se však, že musí říci: „Sedíte tak nepohodlně; mám přisunout stůl?“ A jenom pro odpověď: „Ne, děkuji pěkně,“ bylo mi náhle zarazití a z daleka přivéstí svůj hlas, jenž opakoval neslyšně a plynule všechna slova čtená očima.

Po snídani jsem pokračoval ihned v četbě; zejména byl-li den trochu dusný, uchýlovali se všichni do svých pokojů; mohl jsem tedy také vyběhnouti po schodišťátku s drobnými stupni do nízkého patra, s jehož vysokánských oken bys byl

hravě seskočil jako dítě na ulici. Zavřel jsem okno, nemoha se vyhnouti pozdravu puškaře z protějška, který pod záminkou stahování rolet vycházel den co den po snídani před krám, aby si vykouřil dýmku a popřál dobrého dne kolemjdoucím, kteří se nezřídká zastavovali na potlach. Teorie Williama Morrise, jichž tak důsledně použil Maple a angličtí dekoratéri, hlásají, že pokoj jest krásný jenom tehdy, jsou-li v něm toliko věci nám užitečné, a že každá užitečná věc, buďsi to pouhý hřebík, nemá býti zakryta, nýbrž naopak nápadná. Nad mosaznou postelí zcela odkrytou na nahých stěnách těchto hygienických pokojů několik reprodukcí veleděl. Podle zásad této estetiky nebyla má světnice ani za mák krásná, bylať zavalena věcmi zhora neužitečnými, které tak cudně zastíraly věci potřebné, že bylo velmi nesnadné jich prakticky použítí. Ale právě pro tyto věci, jež tam nebyly k mému pohodlí, nýbrž jako by sem byly přišly z vlastního potěšení, zdál se mi můj pokoj tuze krásný. Tyto vysoké bílé ložní záclony, které odkrývaly zrakům postel jako nitro svatyně; kupa marcelinových pokrývek na nohy a květovaných příkrývek, vroubených ložních přehozů a podušek s batistovými povlaky, pod nimiž mizela postel ve dne jako oltář v mariánském měsíci pod věncovím a kytkami a které jsem večer před spaním kladl opatrně na lenošku, kde trávily dobrovolně noc; vedle postele trojice předmětů: sklenice s modrými vzorci, podobná cukřenka a karaf (pořád prázdný ode dne mého příchodu na rozkaz mé tety, která se bála, aby mě nemusela viděti jej „rozlévat“), jakési bohoslužebné náčiní – skoro tak posvátné jako vedle něho v skleněné baňce vzácný likér z oranžových květů – o němž se mi ani nesnilo, že je mi dovoleno je znesvětití nebo že je mi možno je použítí, jako by to byla posvěcená ciboria, které jsem však dlouho před svlékáním bedlivě pozoroval, obávaje se, abych je nepřevrhl zbrklým pohybem; tyto drobné štóly s háčkovanou obrubou, které sypaly na opěradla křesel plášť bílých růží, jež nebyly patrně bez trní, když jsem pokaždé, skončiv čtení a chtěje vstátí, zpozoroval, že jsem se o ně zachytil; ten zvonovitý poklop, pod nímž jsouce odloučeny od sprostných doteků, žvatlaly kyvadlové hodiny důvěrně s lasturami ze vzdálených končin a se starým sentimentálním květem, který byl však tak těžký, že když se hodiny zastavily, nikdo krom hodináře si z opatrnosti netroufal je natáhnouti:

všecky tyto věci, které sem zřejmě nebyly dány, aby jich někdo užíval, zabydlovaly můj pokoj myšlenkami do jisté míry osobními, které vypadaly jako zvláštní choutka, vybírající si k životu právě tento pokoj a libující si v něm; podobné zalíbení mívají stromy v kterési mýtině a květiny v pokraji cest nebo starých zdech. Naplňovaly jej mlčenlivým a rozličným životem, tajemstvím, v němž se má bytost ztrácela a jímž se cítila okouzlena; proměňovaly pokoj v jakousi kapli, kde slunce – když pronikalo červenými tabulemi, jež dal můj strýc zasadit do horních částí oken – nejprve rudě prošívalo hlohové záclony a poté vykládalo stěny svitem tak podivným, jako by vnikalo do kapličky vysokými okny chrámové lodi; a jelikož halas kostelních zvonů zazníval sem velmi hlaholivě pro jejich blízkost našemu domu – ostatně od nedalekého kostela vedla o velkých svátcích cesta posypaná kvítím k našemu božítelovému oltáři – mohl jsem si představovat, že zvony vyzvánějí pod naší střešou, právě nad oknem, odkud jsem často zdravil faráře s breviřem, tetičku při návratu z nešpor nebo ministranta, který nám nosil svícený chléb. Co se Brownovy fotografie Botticelliho Jara tkne nebo odlitku Neznámé ženy z lilleského musea, které jsou na stěnách a nad krby Maplových pokojů částečným ústupkem Williama Morrisa nepotřebné krásé, musím se přiznat, že místo nich byla v mém pokoji jakási rytina, představující prince Evžena krásného a strašlivého v tom jeho dolmanu.

To zase já mohu žít a myslet jenom v takovém pokoji, kde všechno je výtvar a řeč životů velmi se lišících od mého a dílo vkusu mi protivného, kde nenacházím nic ze své vědomé myšlenky, kde se mi rozněcuje obraznost pocitem, že se ponořuje do nitra cizího světa; cítím se šťasten jenom tehdy, když vstoupím – na Nádražní avenue, v přístavě nebo na Kostelním náměstí – do některého z těch venkovských hotelů s dlouhými, zimavými chodbami, kde vítr zvenčí zápasí úspěšně s námahou vytápěcího zařízení, kde jedinou nástěnnou ozdobou je podrobná mapa okresu, kde každý lomoz přispívá jen k zdůraznění ticha, jež jej ihned vystřídává, kde pokoje páchnou nevětráním, jež průvan sice smyje, ale nerozmetá nadobro; dýcháme tento prach nastokrát, abychom jim provanuli obraznost, která se jím okouzljuje a která si jej staví před sebe jako model, chtějíc jej v sobě znovu přetvořit s veškerým jeho obsahem myšlenek a vzpomínek; kde navečer, otevřeš-li dveře svého pokoje, máš pocit, jako bys znásilňoval všečen život, který tu zůstal rozptýlen, jako bys jej bral odvážně do ruky, když zavřeš opět dveře a vejdeš hlouběji do útrob pokoje, až k stolu nebo k oknu; jako bys usedl ve volné promiskuitě s ním na pohovku, zhotovenou

čalouníkem z hlavního okresního města, podle jeho představy s pařížským vkusem; jako by ses dotýkal všude nahoty toho života s úmyslem po-
buřovati sama sebe vlastní důvěrností, rozbaluješ-li své věci, hraje si na pána v tomto pokoji, překypujícím duší jiných lidí a zachovávajícím až do těch sporáků a do toho vzorce na záclonách otisk jejích snu, a běháš-li bosky po tomto neznámém koberci; máš tedy pocit, že se uzamykáš s tímto tajemným životem, když jdeš rozechvěně zastrčiti závoru; že jej strkáš před sebou do postele a že si s ním konečně uleháš do bílých prostěradel, která ti sahají přes obličej, zatím co nedaleko odbíjí kostel celému městu bezesné hodiny umírajících a milenců.

Nečetl jsem ještě dlouho v svém pokoji, a již zase bylo nutno jít do parku vzdáleného kilometr od vesnice. Ale po povinné hře jsem zkracoval poslední sousta svačiny, přinášené v košících a rozdělované dětem na břehu řeky, na trávníku, kam byla odložena kniha se zákazem ji znovu otevřít. Opodál v jistých hlubinách parku, dosti pustých a tajemných, přestávala býti řeka přímočarým a umělým vodstvem, vroubeným alejemi, kde se usmívaly sochy, s labutěmi na hladině, jež se občas čeřila vyskakujícími rybami; valila se střemhlavěji a prudkým tokem mýjela plot.

A někdy doma v posteli dlouho po večeri chránily mou četbu také poslední hodiny dne, ale jenom tehdy, když jsem dospěl k poslední kapitole knihy, kde už nezbyvalo mnoho stránek do konce. Tehdy riskuje, že budu potrestán, přistihne-li mě někdo, že nespím a že patrně po dočtení knihy nebudu spát celou noc, zažíhal jsem svíčku, jakmile rodiče ulehli.

Potom byla poslední stránka dočtena a kniha byla u konce. Bylo mi zastaviti bláznivý let očí a hlasu, běžícího za nimi neslyšně a zastavujícího se toliko hlubokým povzdechem, aby nabral dechu. Tehdy jsem vstal, a abych uklidnil jinými pohyby zmatek, tuze dávno již ve mně rozpoutaný, jal jsem se kráčet vedle své postele, oči maje upřeny na nějaký bod, jež byste byli marně hledali uvnitř pokoje nebo venku, protože byl jenom ve vzdálenosti duše, v jedné z těch vzdáleností, jež nelze měřiti metry ani mílemi jako ostatní a jež ostatně ani nelze s nimi dávat do jednoho pytle, díváme-li se na „vzdálené“ oči těch, kdož myslí „na cosi jiného“. Cože? Tahle kniha nebyla nic jiného než to? Už jsme neměli nikdy spatřiti tyto bytosti, jímž jsme věnovali větší pozornost a něhu než lidem živoucím, neodvažující se nikdy přiznati se, jak velmi je máme rádi, zavírajíce knihu a předstírajíce lhostejnost a nudu, když nás rodiče přistihli při čtení a usmívali se, jak se zdálo, našemu vzrušení; už jsme se neměli tedy nikdy dověděti o lidech, pro něž jsme vzdychali a plakali?